

Jesper Strandskov nævner, at ud af 45 sammenlægninger var kun et fåtal et resultat af fremsynet ledelse. Denne dom er nok for hård. Det kan meget vel være de mange kritisk indstillede, der har uret, og de få, kritikken rettes mod, der har ret. Fremstillingen har nok på det punkt en indbygget *bias*. Bogens omfattende dokumentationsapparat oplyser om interview med 60 centrale ledere, og der er 1661 noter. Dækningen med kilder er utvivlsomt god, men vi må huske på, at de problematiske forløb tiltrækker sig langt mere opmærksomhed end de uproblematisk. Således skete dannelsen af de Forenede Sjællandske Andelsslagterier uden større gnidninger. Indvendingerne er i øvrigt få. Skabelsen af Vestjyske Slagterier nævnes ikke eksplicit, og behandlingen af fusionen mellem Danish Crown og Tulip-slagterierne synes meget kortfattet.

Værket er skrevet til virksomhedsledere og til enhver med interesse for landbrug og fødevarerindustri. Desuden er det en inspirerende »parallelhistorie« til koncentration inden for kommuner, sygehusvæsenet, ja erhverv af alle slags. Teksten er let læselig, og de tre fusionsbølger er glimrende illustreret ved kort. I sin helhed er det en fremragende bog om moderne virksomhedshistorie.

Gustav N. Kristensen

POUL VILLAUME & ODD ARNE WESTAD (red.): Perforating the Iron Curtain. European Détente, Transatlantic Relations and the Cold War, 1965-1985. København 2010, Museum Tusulanums Forlag. 272 s. 280 kr. (forlagets webshop).

Historikere betoner altid, at historie skrives under påvirkning af nutiden. Det var i højeste grad tilfældet under den kolde krig, hvor forskerne skrev om den kolde krigs opståen og udvikling og især satte fokus på stormagtsrivaliseringen, rustningskapløbet og internationale krisesituationer. Tilsvarende har historieskrivningen, ifølge redaktørerne af denne conferenceudgivelse, Poul Villaume og Odd Arne Westad, efter Berlinmurens fald og Sovjetunionens sammenbrud rettet sig mod afspændingen, dels som internationalt fænomen under den kolde krig, dels som langsigtet forudsætning for dennes ophør.

I en af de indledende artikler reflekterer Wilfried Loth over det, som vel bedst kan karakteriseres som den kolde krigs begrebshistorie. Den kolde krig var, minder Loth om, altid flere ting, som vanskeligt kunne forenes under ét metaforisk begreb som 'den kolde krig'. Den var både en ideologisk konflikt om samfundsordenen, og den var en

stormagtsrivalisering. Dertil kommer en flerhed af dimensioner, som må komplicere forståelsen: Den kolde krig var underlagt en gradvis forandringsproces, således at konflikt og afspænding til tider eksisterede side om side.

Inden for denne forståelsesramme følger bogens enkeltstudier spændingerne – først og fremmest inden for de enkelte blokke og regimer – mellem konflikt og afspænding. Spændingerne blev ikke mindst fremprovokeret af Willy Brandts Østpolitik og forslagene om en international Konference for Fred og Sikkerhed i Europa. Med henblik på afspændingens betydning for den kolde krigs ophør er det først og fremmest Wanda Jarzabeks og Oliver Banges bidrag om henholdsvis den polske og den østtyske reaktion på åbningen i Vesttyskland, der står i centrum. Begge undersøgelser understreger behovet for en forståelse af, at der inden for de østlige regimer fandtes betydelige indre brudflader og konflikter om, hvordan man skulle forstå og reagere på de nye udspil fra Vesten. Dækningen af dette østlige perceptions- og reaktionstema udgør en af udgivelsens vigtige kvaliteter, både med henblik på de vestlige udspil i almindelighed og de vesttyske udspil i særdeleshed.

Tre artikler fokuserer på baggrunden for de vestlige udspil og positioner. Giovanni Bernadinis centrale bidrag skildrer Brandt-regeringens forhold til Nixon-administrationen i lyset af Helsinkiprocessen. Stephan Kieninger undersøger den såkaldte transformationsstrategi under Nixon-årene, mens Angela Romano placerer afspændingspolitikken som en afgørende *raison d'être* for det Europæiske Politiske Samarbejde (EPS), der siden 1987 har været institutionaliseret i EF-regi, men reelt begyndte tidligere. Bidragene viser, at der også på den vestlige side var betydelige brydninger, både mellem de vesteuropæiske lande og USA, og internt i den amerikanske administration. Romanos bidrag betoner således, at EPS – specielt i forhold til Helsinkiprocessens såkaldte kurv III vedrørende menneskerettigheder – af de europæiske lande blev benyttet til at sikre et betydeligt manøvrerum i forhold til USA.

Endelig rummer udgivelsen bidrag om de alliancefrie states rolle i Helsinkiprocessen, opkomsten af Helsinkinetværket, menneskerettighedsproblematikken samt et bidrag fra Bent Boel om den franske støtte til de østlige dissidenter. Opbygningen er så at sige en bevægelse fra øst mod vest og videre til Helsinkiprocessen og dens konsekvenser. Udgivelsen afsluttes med et dokumentarisk bidrag fra den danske diplomat Skjold G. Mellbin om dennes deltagelse i Konferencen for Fred og Sikkerhed i Europa. Bogen er udstyret med en udvalgt bibliografi og har et fint, velfungerende index.

Bidragene kommer godt omkring en problematik, som – også ifølge udgiverne – vil være i centrum af forskningen i de kommende år. Som altid vil der ifølge en anmelders opfattelse være noget, som savnes. Det gælder i dette tilfælde måske ikke så meget det umiddelbart oplagte: en studie i den sovjetiske ledelses syn på afspændingspolitikken, for de seneste år er der fremkommet megen ny forskning om netop den sovjetiske ledelse. Ikke desto mindre er det vanskeligt at spænde over en så lang periode, uden at der opstår mangler. Konceptuelt er de vigtigste desiderata vel nok dels den indlysende sammenhæng mellem rustnings- og alliancepolitikken og afspændingspolitikken, dels den europæiske baggrund for Vesttysklands Østpolitik.

Kronologisk sættes perioden 1965-85 i centrum. I betragtning af de store opbrud i sikkerheds- og alliancesystemerne i den sidste del af 1980'erne forekommer dette rimeligt, da man ellers skulle have rettet det primære fokus på den kolde krigs ophør – en stor mundfuld. Periodevalget er derfor forståeligt, men det er samtidig klart, at diskussionen om afspændingspolitikken betydning vanskeligt kan afkobles fra dens langsigtede konsekvenser i forhold til afslutningen af den kolde krig.

Udgivelsen er forsynet med en indledning, som overbevisende kondenserer betydningen af afspændingspolitikken for øst-vest-forholdet og for det netop efterlyste emne: den kolde krigs ophør. Nøglen til at forstå afspændingspolitikken fremkomst og varige betydning ligger ifølge udgiverne i forandringer i Vesteuropa, ikke primært i Østeuropa. De tre afgørende faktorer var således den vesteuropæiske samfundsmodels tiltrækning på befolkningerne i øst, den vesttyske politiske elites afgørende brud med fortiden, og endelig accepten af de nye grænser i Europa, samt den vedvarende styrke, som alliancen mellem Vesteuropa og USA viste sig at besidde.

Den korte præsentation er præget af forsøget på at favne dette tilsyneladende paradoks: At afspænding og konfrontation er at betragte som hinandens forudsætninger. Samme spænding rummes i adskillige af bidragene. Det er på den baggrund fristende at overveje, om Wilfried Loths begrebsanalyse på grundlag af koldkrigs vokabularet ikke kunne videreføres til afspændingspolitikken. Værkets titel, *Perforating the Iron Curtain*, kunne i sig selv anses for at rumme et konfliktelement, men må, ved en smule eftertanke, referere til menneskerettighedsdimensionen og menneskers mulighed for at krydse – gennemhulle – jerntæppet. Det fremgår klart af værkets bidrag, at mange andre ting allerede krydsede jerntæppet, før berlinerne og andre begyndte at nyde frugterne af afspændingspolitikken; og blandt de ting var ideer

og forståelser af verden måske de vigtigste. Selv Napoleon noterede, at: »Sejre vil en skønne dag blive vundet uden kanoner og uden bajonetter.« Spørgsmålet er, hvor tæt man kom på kanonerne og bajonetterne i krigen mellem ideologiske verdensanskuelser. Nærværende solidt dokumenterede, vel gennearbejdede værk tilbyder væsentlige forudsætninger for at besvare spørgsmålet.

Johnny Laursen

GUNNAR VIBY MOGENSEN: Det danske velfærdssamfunds historie. Tiden efter 1970, bd. 1-2. København 2010, Gyldendal. 669 s. 499 kr.

Gunnar Viby Mogensen er en mand med meninger. Det bør ingen bebrejde ham, og slet ikke i forbindelse med dette værk hvori han ved systematisk og detaljeret historisk undersøgelse fremstiller grundlaget for sine synspunkter og lægger op til debat. Når man skal vurdere hans analyse, kan man dog lige så godt først som sidst gøre sig klart hvad pointen er, nemlig at den danske velfærdsmodel er i en alvorlig finansieringskrise og ikke længere bæredygtig.

Årsagerne hertil sammenfattes sidst i bogen: Sociallovene blev i periodens første del for rundhændede og adgangen til ydelserne for let. Incitamenterne til at uddanne sig og arbejde blev formindsket, og staten påtog sig opgaver som borgerne lige så godt kunne have klaret selv. Den liberale udlændingepolitik fra 1983 tiltrak nye, dyre sociale klienter der havde ringe udsigt til at komme i beskæftigelse. Velfærdsordningernes finansielle belastning forstærkes af at den offentlige sektor er arbejdskrafttung og dens produktivitet vanskelig at øge.

Konklusionen beror på grundige og velovervejede statistiske beregninger og indgående studier i den samfundsvidenskabelige litteratur samt ikke mindst rapporter og betænkninger om forskellige sider af velfærdsstaten.

Ud over den rendyrkede saglighed bygger forfatteren imidlertid på en simpelt udformet retorisk grundpille. Udviklingen af det moderne industri- og servicesamfund i den vestlige verden gennem de seneste århundreder har ikke alene skabt økonomisk vækst, men også langt større social og økonomisk lighed. Det fremhæves adskillige steder i bogen at denne udvikling intetsteds er gået så vidt som i Danmark og Sverige, som over de seneste adskillige årtier konstant har toppet listerne over samfund hvor uligheden – målt som indkomstspredning – er mindst. Da det logisk kan påvises at en fortsat udjævning af indkomstforskelle